

Mélyre ásott sérelmek

Háy János: *A mélygarázs*

BARNA PÉTER

Háy János új, *A mélygarázs* című regénye öt fejezetből – a szerető két, a férj, a feleség narratívájából, valamint a gyerekek rövid, néhány soros dialógusából – áll. A különálló részek azonban csak mesterségesen választhatók szét, valójában egymást magyarázzák, értelmezik, írják újra. Hagyományos értelemben vett elbeszélő nincs, maga a cselekmény a monológok során bontakozik ki, mégsem lehet azt mondani, hogy a történeten lenne a hangsúly. Háy regénye sokkal inkább nevezhető esszéregénynek. A történések csak apropóként szolgálnak a szereplők életről, világról alkotott korántsem közhelyes gondolatainak kifejtésére. Karakterei segítségével Háy János úgy ír regényt, úgy teremt fiktív univerzumot és karaktereket, hogy közben kíméletlenül, bármiféle sallang nélkül tárja az olvasó elé gondolatait. A kötet elsőszámú célkitűzése az, hogy kritikus, elgondolkodtató, merész gondolatokat közöljön a társadalomról, a 21. század emberének életéről, a világról, az emberi kapcsolatokról, a szabadságról.

Tipikusan olyan szöveg ez, amit nem elég egyszer elolvasni. Ahhoz, hogy a legapróbb utalások, a fejezetek közti párbeszédnek is világosak legyenek, alapos, értő, akár többszöri olvasatra van szükség. A cselekmény lényege, hogy egy férj házasságtörése egy idő után kiderül. Felesége döntéskényszer elé állítja párját, aki gyávaságból nem tud dönteni. A férfi nem hagyja el a családját, de tulajdonképpen senkit sem választ, házasságát lassú halálra ítéli. Egy nap aztán összecsomagol és eldönti, hogy mindenféle kötöttségtől, szabálytól, külső kényszertől mentes, külön életet kezd. Egy mélygarázsban

lesz parkolóőr. Addigra azonban szeretője már talál mást. A férfi merényletre készül: robbanóanyagot helyez el a garázsban, amelynek egyik parkolóját a detonáció tervezett időpontjában éppen az egykori szerető használja. A bomba végül nem robban fel, a férfit azonban lelövik, mikor menekülésre akarja bírni volt szeretőjét. A befejezés meglepetésként hat. Bár a narratív részek során végig érezhető valamiféle feszültség, azt mégsem várja az olvasó, hogy ennyire akciódús, a *Harcosok klubját* idéző lesz a végkifejlet. Az a végkifejlet, ami némiképp erőltetettnek tűnik. A regény valóságghú kozmoszt teremt, a szereplők életszerű gondjai valós döntéseket vonnak maguk után, egy robbantásos akciójelenet megoldásként az ettől a valóságtól való elrugaszkodásnak tűnik.

Érdekes, hogy a szerető, a férj és a feleség névtelen. Ez a névtelenség persze beszélő, így ugyanis bárki beazonosítható a helyükre. A narráció – Háytól már a korábbi regényeiben is megszokott – élőbeszéd-jellege nem könnyíti meg a befogadó dolgát. Hosszú mondatokkal, félbehagyott, majd több oldallal később folytatott témákkal, rengeteg függő beszéddel van dolgunk. A diegézis az élő beszédet imitálja, a beszélők nekünk beszélnek, számunkra adnak tanácsot, vagy éppen minket intenek óvatosságra. Az alapszituációból kifolyólag is rengeteg az átfedés az egyes témák közt. Mindhárom szereplő beszél a szerelemről, az emberi kapcsolatokról, a döntés szabadságáról, a társadalom igazságtalanságairól, életcélokról, valamint arról, hogy mi vezethet oda, hogy megromoljon egy házasság. Érdekes megfigyelni azt a narrációs technikát, amit a szerző kissé didaktikusan a lényegesebb részeknél alkalmaz. A következő idézetben a férj lelövését megelőzően óvatosan ki-kiszól olvasójához, figyelmeztetve azt arra, hogy ő sem kerülheti el végzetét: „Egy sorozat a garázs betonfedelébe. Álljon meg. *Egyre közelebb jutsz, te is, te is feltéped magadban az üvegfülkét, és rohansz, minden perccel közelebb, azokkal a percekkel is, amelyek jók, és azokkal is, amelyek rosszak.* Hallod, menj már. Mit kutatsz abban a rohadt kocsiban, hallod! *Egyre közelebb, nem vagy más, mint én, te is az vagy, aki közelebb jut. Te is csak közeledni tudsz.*” (164-165. – kiemelés, B. P.)

Háy János karakterei jól ismert sztereotípiákat testesítenek meg. A szerető ennek megfelelően hóbortos, fiatalon a szőke herceg eljöttét váró, álomvilágban élő nő, aki aztán hatalmasat csalódik, hogy végül újra rátaláljon az igaz szerelemre. A férj egy öregedő családapa, kapuzárási pánikkal, aki visszasírja egykori függéseket nélkülöző életét, és nem akar beletörődni abba, hogy hátralévő éveinek egyetlen kihívása az legyen, hogy eldöntse, miként töltheti hasznosan szabadidejét. A feleségnek a vívódó, szürke és unalmas csalápanyaszerep jutott. Fő törekvése, hogy kedvezzen férjének, gyerekeinek, egyben tartsa a családot, gondoskodik a háztartásról és ezek mellett megpróbálja a munkaerőpiacon is értékessé válni. A szerző rendkívüli érzékkel építette fel a háromféle nyelvezetet. A szerető

monológja hemzseg a mesés elemektől, allegóriáktól: „És kivertem akkor a szegényember legkisebb fiát a fejemből. Meseterápián elpusztítottam a bennem még mindig véghetetlenül áradó mesét. Sós kútba tettem, aztán onnan kivettem, kerék alá tettem, aztán onnan is kivettem, kemencébe tettem, aztán onnan is kivettem, és még egy kicsit mindig élt. Jöttek a törökök, elkapták, felkoncolták, Sztambulba hurcolták, hétoronyba zárták, és egy kicsit még mindig élt. Eltelt öt év, s én végül befalaztam egy mély zugba, és most ott raboskodik, semmilyen robbanóanyaggal nem hívható elő. A métervastag vasbeton falon csak annyi van írva, hogy nincs, hogy már senki nem mondhatja tovább ezt a mesét.” (42.) A férj mondatainak zaklatottsága tükrözi azt az életvitelt, ami a karakterre jellemző, a feleség beszéde pedig nagyrészt az okok kereséséből áll, ő az, aki egyrészt egyfajta belenyugvással veszi tudomásul a történéseket, másrészt hosszasan boncolgatja, elemzi az ahhoz vezető okokat és az abból levonható következményeket.

A mélygarázs a szöveg egyik legfontosabb szimbóluma. Egyrészt lehet egy tér, ami menedéket jelent a társadalom okozta elvárásokkal, vagy az ember saját magára vonatkoztatott szabályaival szemben. Olyan tér, ahol nincs verseny, nincs rivalizálás, nincsenek erősebbek vagy gyengébbek. Olyan tér, ahol a különbségek megszűnnek, és élvezni lehet a kiszámíthatóság adta szabadságot. Ugyanakkor lehet egy pszichológiai, mélylélektani szimbólum is, mely az elnyomott problémákat, traumákat szimbolizálja. Ebben a kontextusban a feszültség felhalmozódásának helyévé válik. A férj monológja mindent elárul: „Itt a mélygarázsban nincsenek elsők és másodikok, itt nincs vetélkedés, minden magától működik. A sorompók maguktól emelkednek és csukódnak, az automaták maguktól érvényesítik a jegyeket, tulajdonképpen csak azért vagyok itt, hogy ne legyen üres ez az üvegalitka. Egy kis univerzum ez a mélygarázs, a kozmosz kicsinyített mása, egy modell, amin tanulmányozni lehetne a világ működését. Felmegy a sorompó, lemegy a sorompó, ahogyan a nap is hol feljön, hol lemegy. Miként a nap a mindenségnek, a sorompó a mélygarázsnek a kapuja.” (77-78.) Nem hiába a robbantás helye is ez a mélygarázs lesz. A férj terve a problémák végső megoldásának utolsó lehetőségeként értelmezhető. A végső példaérték így tökéletes összhangban van a férj által addig hangoztatott tézisekkel: az élet okozta szenvedéseknek csak a halál vethet véget.

Általánosságban elmondható, hogy *A mélygarázs* releváns problémákat vet fel a 21. század társadalmi berendezkedésével, politikai döntéseivel, fogyasztói szokásaival kapcsolatban. Azzal azonban, hogy legtöbbször elveti a sulykot és szélsőségesen negatív kritikát és gondolatokat fogalmaz meg, azzal, hogy nem számol az érem másik, fényesebb oldalával, szándékának ellentétét éri el. Háy elképesztő energiával és tömörséggel zúdítja olvasójára társadalom- és életkritikáját. Cinizmus, szkeptizmus és kritikai attitűd

sugárzik minden egyes mondatból, egy percig sincs feloldozás. Az egész gondolatvilágot pedig átjárja valamiféle sorsba, végső kinyilvánítottságba vetett hit, amely a totális determináltságot sugallja. Azt, hogy minden egyes emberi élet természeténél fogva kudarcra van ítélve. A szerelmek, a barátságok, a házasságok törvényszerűen véget érnek, „a felejtés az egyetlen gyógyszer, csak az ér valamit.” (228.) A jó vagy rossz kategóriák mértékként nem, csak viszonyítási pontként lehetnek érvényesek. Az egyetlen állandó az emberek életében az összes szereplő által emlegetett életakarat: „Nem úgy van, hogy egy érzelem irányítása alatt állunk, nem, egyáltalán nem, és nem is a saját akaratumk dönt, hanem a bennünk megbújó és mindenünket irányító életakarat” (183.); „Az történik, ami megtörténik, s az se ilyen, se olyan, csak az aktuális életakarat terméke.” (131.) Az életakarat kettős természetű. Egyrészt a sorozatos negatívumok ellenére életben tartja az embert, másrészt ezzel újragenerálja ezeket a negatív folyamatokat. A férj legfőbb célja ennek az életakaratnak a megtörése. Ahogyan nincsenek önálló döntések, úgy nincsen szabad akarat sem, minden biológiailag, genetikailag determinált: „Azt hiszed, szabad vagy? Hát nem. Neked olyan, hogy szabad vagy: nincs. Mögötted van egy akarat, ami, akár egy titkos szervezet vezérkara, utasításokat ad. Az idegpályákon és az ereken lohol a parancs és te engedelmessz, mert nincs más választásod. [...] Hogyan is lehetne téged szabadnak tekinteni? Te mindig azt csinálod, amit mondanak, hogy csinálni kell. Amit mondott az anyád, amikor megszületted, és amit mondott az apád, hogy enni kell és mosakodni kell, hogy lefeküdni kell, akkor, amikor mondják, hogy kell. Ha nem akkor és nem úgy csinálod, megbüntetnek.” (43.)

A regény egyik alapvető konfliktusforrása az a tézis, amely szerint minden férfi eljut abba az életkorba, amikor megvan rá a lehetősége, hogy elhagyja a családját. Ha meghozza a döntést, és a másik nő mellett köt ki, tönkreteszi családját és gyerekei életét, ha marad, akkor a sajátját. Háy azonban még ennél is tovább megy. A záró fejezettel az utolsó darabját is a helyére illeszti annak a világnak, amit addig összerakott. Az utolsó oldalon található ötödik fejezet a következő párbeszédéből áll: „Csörög a telefonod. Hallom. Ki az? Anya. Nem veszed föl? Majd holnap visszahívom”. (270.) A hívó valóban az anya, gyerekeivel azt szeretné közölni, hogy apjukat lelőtték a rendőrök, mert robbantani készült egy mélygarázsban. A férfinak nincs miért a családját választania, gyerekei előbb vagy utóbb, de úgyis hátba szúrják, abszolút közönyük már a szomorú jövőt hordozza magában. Nincs változás, a következő generációk semmivel sem különbek azoknál, akikől hibáikat örökölték. A folyamat pedig végtelen.

A szerző panaszáradata túlcsoordul, fennáll a veszélye annak, hogy az olvasó eljusson egy olyan szintre, ahol joggal gondolja, hogy ha a világ valóban a regény szereplőinek elképzelései szerint működne, nem lenne

élet a földön. A felépített kozmoszban az ember életének minden egyes momentuma a végső elbukáshoz vezet. A végső példaértéknek mégis ellentmond az, hogy a szereplők borúlátásuk és sorozatos kudarcélményeik ellenére élnek, és ha a maguk szintjén is, de megpróbálják véghezvinni azt a célt, ami meghatározza életüket. Ennek következtében a szerető, bár nem a gyerekként elképzelt mesevilág alapján, de szerelmes lett, a férj elhagyta a családját és végre a maga ura lett és mindenféle függőség alól kikerült, a feleség pedig túlélte. Ezekhez az eredményekhez hit, kitartás és küzdőszellem kell, amik mind pozitív értékek. A szereplők végső pozíciói tulajdonképpen felülírják addigi gondolatmenetüket, világról alkotott nézetüket, noha *A mélygarázsban* az öröm, a boldogság, vagy az étellel való megbékélés szóba sem jön. Érdeemes lett volna ezekkel az értékekkel is számolni.

(Európa Könyvkiadó, Budapest, 2013)

